

Expulzări, spionaj și hărțuiri reciproce în relațiile româno-britanice din anii 1948-1950

Alexandru D. AIOANEI*

România a intrat în anul 1948 sub auspiciile unui nou regim politic, ale cărui coordonate de politică externă implicau o serie de schimbări radicale față de politica tradițională interbelică. Subordonarea totală față de Moscova a liderilor comuniști, care au răsturnat monarhia și au preluat puterea în 30 decembrie 1947, a oferit acesteia un instrument de control foarte eficient al relațiilor externe ale noii Republici Populare¹. Sentimentul de vulnerabilitate i-a împins pe conducătorii noului regim să se subordoneze Kremlinului, „singurul factor capabil să ofere regimului forța de a rezista pe plan intern și internațional”². Tratatul de prietenie, colaborare și asistență reciprocă semnat de Republica Populară Română și Uniunea Sovietică la 4 februarie 1948 a însemnat, în același timp, un mijloc de legitimare a noii forme de guvernământ de la București, precum și un mecanism de subordonare totală față de puterea hegemonică din Est³. Ministrul Statelor Unite la București spera că reprezentanții URSS-ului vor cere ceva mai multă prudență românilor în ceea ce privește comportamentul lor față de statele occidentale, însă comuniștii români au continuat să aibă o atitudine de hărțuire a diplomaților occidentali și de obstrucționare a activității acestora⁴. Legațiile Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii au resimțit cel mai repede creșterea influenței sovietice în România⁵. Studiul de față încearcă să reconstituie atmosfera tensionată dintre Republica Populară Română și Marea Britanie la

* Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași; aioaneial@gmail.com.

¹ Cezar Stanciu, *Devotați Kremlinului. Alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2008, p. 73.

² *Ibidem*, p. 25.

³ Dinu Zamfirescu, *Semnificațiile semnării Tratatului româno-sovietic din 4 februarie 1948*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2008, p. 90-91.

⁴ Paul Nistor, *Înfruntând Vestul. PCR, România lui Dej și politica americană de îngădire a comunismului*, București, Editura Vreamea, p. 176-177.

⁵ Liviu Țirău, *British Legation in Bucharest, 1948-1961*, în George Cipăianu, Virgiliu Țirău, *Romanian and British Historians on the Contemporary History of Romania*, Cluj-Napoca, Cluj University Press, 2000, p. 114.

începutul Războiului Rece, aducând în prim-plan modul cum s-a desfășurat acest conflict prin intermediul diplomaților și al misiunilor diplomatice.

La finalul războiului, Marea Britanie a avut de înfruntat o serie întreagă de provocări, atât în plan intern, cât și extern. Avea o economie distrusă și privea cum SUA și URSS îi subminau rolul de mare putere. Altfel spus, era în căutarea unui nou rol pe scena internațională. La rândul ei, România a intrat, după 1944, într-o serie de crize politice și socioeconomice care, în final, o vor așeza pe drumul comunizării. În perioada la care facem referire, cele două țări au devenit membre într-o serie de organizații situate pe poziții de adversitate ideologică. Marea Britanie a semnat Tratatul de la Bruxelles în 1948 și a devenit membră NATO în 1949, iar România a devenit membră a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) în același an⁶.

Relațiile româno-britanice din perioada 1944-1948 au fost marcate de starea de război care a existat între cele două țări între 7 decembrie 1941 și 23 august 1944 și de încercările Marii Britanii de a recâștiga prezența economică pe care o avea în România înainte de război. După evenimentele din 23 august 1944, când România a încetat starea de război cu Puterile Aliate, contactele dintre cele două țări s-au derulat prin intermediul Comisiei Aliate de Control și al misiunilor politice și militare britanice de la București, care și-au început activitatea la finalul lunii septembrie 1944. Guvernul Petru Groza a fost recunoscut de Marea Britanie în februarie 1946, ca urmare a negocierilor din cadrul Conferinței Miniștrilor de Externe de la Moscova din decembrie 1945 și a asigurărilor oferite de București că vor fi garantate libertățile politice și că se vor organiza alegeri libere. În martie 1946, și-a început activitatea la Londra Misiunea politică a României, condusă de un diplomat de carieră, Richard Franasovici. În fapt, momentul a marcat reluarea activității Legației românești din Marea Britanie, dar care nu putea avea acest statut oficial decât după ratificarea Tratatului de Pace⁷. În România, Londra a acționat simultan pe mai multe paliere. Pe de o parte, a cedat inițiativa politică Moscovei, pe de altă parte a depus eforturi constante pentru apărarea intereselor economice⁸.

Intrarea în vigoare a Tratatului de Pace la 15 septembrie 1947, prin depunerea instrumentelor de ratificare la Moscova, era privită la Foreign Office ca un moment ce ar fi putut marca o îmbunătățire a relațiilor diplomatice dintre cele două țări. Primul lucru care impunea o clarificare era statutul reprezentanțelor diplomatice⁹. Dacă Marea Britanie a acționat mai repede, solicitând acreditarea fostului reprezentant politic, Adrian Holman, ca ministru pleni-

⁶ Marian-Alin Dudoi, *The relations of the Romanian People's Republic with the United Kingdom (1948-1953)*, în „Valahian Journal of Historical Studies”, nr. 13/2010, p. 96.

⁷ Alexandru D. Aioanei, *Reluarea activității Legației României în Marea Britanie după Al Doilea Război Mondial*, în AII, t. LX, 2023, p. 296-300.

⁸ Idem, *România și Marea Britanie în primii ani postbelici. Începuturile unei relații sinuoase*, în Marius Chelcu, Dorin Dobrinu (ed.), *Frământările modernității. Discursuri, oameni, instituții*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2022, p. 450.

⁹ Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 199.

potențiar, în ceea ce privește România, situația misiunii diplomatice de la Londra a trecut printr-o perioadă de incertitudini la finalul anului 1947 și începutul anului 1948¹⁰.

La 12 aprilie 1948, într-o atmosferă rece, Mihai Macavei a prezentat regelui George al VI-lea scrisorile de acreditare ca ministru plenipotențiar al României în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Din perspectivă instituțională, acest moment a însemnat normalizarea relațiilor diplomatice dintre România și Marea Britanie după Al Doilea Război Mondial¹¹. Însă, chiar în zilele în care Macavei și-a prezentat scrisorile de acreditare și și-a luat oficial postul în primire, mai mulți angajați ai companiilor britanice din București au părăsit România, ca urmare a hărțuirii la care au fost supuși de autorități. De altfel, odată cu ratificarea și intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, guvernul român a adoptat o atitudine tot mai agresivă față de supușii britanici din România și mai ales față de membrii Legației Marii Britanii sau ai celorlalte instituții patronate de Londra, cum ar fi British Information Office.

La începutul anului 1948, guvernul britanic a fost nevoit să răspundă mai multor interpelări pe tema României venite din partea parlamentului britanic. În februarie, deputații Tufton Beamish și Savory au ridicat în Camera Comunelor problema procesului lui Iuliu Maniu, iar în martie, deputatul Thomas Reid a pus în discuție situația companiilor petroliere din RPR. Totuși, momentul care avea să schimbe semnificativ natura relațiilor româno-britanice a fost naționalizarea industriei¹².

De partea cealaltă, la începutul anului 1948, regimul de la București era interesat de modul în care presa din Londra prezenta noile realități politice din România, de primirea regelui Mihai în Marea Britanie, precum și de gradul de subordonare a guvernului condus de Clement Attlee față de politica intransigentă a Statelor Unite¹³. Diplomații români acreditați la Londra urmăreau cu atenție orice acțiune care ar fi putut afecta imaginea noului regim. La 10 februarie 1948, deputatul conservator Tufton Beamish a interpelat guvernul englez dacă este informat de situația militară din România, Ungaria și Bulgaria și dacă Anglia se folosește de instrumentele de control stipulate în Tratatul de Pace. „Ne-am pregătit prietenii noștri pentru a răspunde în Camera Comunelor la problemele ridicate”, a transmis în aceeași zi la București Barbu Zevedei¹⁴.

Primele semne ale unei atitudini ostile din partea României au venit atunci când autoritățile de la București au întârziat să aprobe vizele de intrare în țară pentru o serie de angajați ai Legației Marii Britanii de la București. În 16 februarie 1948 existau deja la Legația României din Londra nouă pașapoarte diplomatice

¹⁰ Alexandru D. Aioanei, *Reluarea activității Legației României în Marea Britanie...*, p. 308-310.

¹¹ *Ibidem*, p. 310.

¹² Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 205, 207, 209.

¹³ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar ianuarie-februarie 1948, f. 16, 19, 39.

¹⁴ *Ibidem*, f. 75-76.

care așteptau viză. Românii nu agreau ideea ca birourile atașatilor militari britanici să aibă un număr mare de angajați și nici să se ofere un statut special curierilor diplomatici¹⁵. La rândul lor, românii se plângeau că britanicii întârziu nejustificat de mult acordarea de vize personalului diplomatic. Ministerul român al Afacerilor Străine informa Legația britanică de la București, pe 11 martie 1948, că ceruse în 25 februarie viză de intrare pentru trei persoane detașate la Legația din Londra (Vera Simon, Paraschiva Rujan și Ion Stefanon) și că nu se primise încă un răspuns. Mai mult, românii susțineau că au aprobat mereu cu celeritate cererile similare ale britanicilor¹⁶.

În septembrie 1948, venise rândul britanicilor să protesteze în legătură cu întârzierile nejustificate în acordarea vizelor personalului Legației, fie el cu statut diplomatic sau nu. Trecuseră deja două luni, spuneau britanicii, de când au cerut viză de intrare, la Legația României din Washington, pentru H. S. Marchant (care urma să-l înlocuiască pe J. S. Bennett ca secretar I al Legației) fără să primească un răspuns. Britanicii mai prezentau și alte exemple în care, prin tergiversarea cererilor pentru vize, românii au împiedicat o angajată a Legației britanice să ajungă la înmormântarea tatălui ei, l-au făcut pe atașatul militar britanic de la Sofia să-și anuleze o călătorie programată în București, precum și multe alte situații care arătau, în ochii englezilor, o rea-voință evidentă din partea românilor. Britanicii susțineau că diplomații români acreditați la Londra au libertatea de a intra și de a ieși din Marea Britanie oricând doresc, folosind orice punct de trecere a frontierei, fără nicio restricție. Din acest motiv, se solicita și românilor să acorde același tratament, pe baza reciprocității¹⁷. De altfel, întârzierea acordării vizelor a fost un instrument de hărțuire foarte des folosit de autoritățile din România.

Deranjate de numărul mare de curieri diplomatici trimiși spre România, în 21 iunie 1948, autoritățile de la București au cerut Legației RPR să informeze Foreign Office că nu se mai admite decât un curier pe săptămână sau doi dacă transportă același lucru¹⁸. Autoritățile britanice au răspuns la 5 august că, în general, trimit câte un curier pe săptămână cu însoțitor. Limitarea numărului de curieri era o decizie care încălca principiul diplomatic al liberei comunicări în secret între Legație și Minister. Londra nu impunea altor state să-și limiteze numărul de curieri și nici nu era dispusă să accepte îngrădirea acestui drept și încălcarea principiului¹⁹.

În contextul naționalizării industriei din 11 iunie 1948, relațiile dintre cele două țări s-au răcit foarte mult. Când, la 1 septembrie, Mihai Macavei, însoțit de Egon Balas, a depus la Foreign Office un *aide-mémoire* despre problema curierilor, i s-a reproșat că RPR era singura țară care nu a plătit compensații pentru

¹⁵ *Ibidem*, f. 85-105.

¹⁶ AMAE, fond Anglia 1944-1970, dosar 103, f. 5.

¹⁷ *Ibidem*, f. 22.

¹⁸ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar iunie-august 1948, f. 32.

¹⁹ *Ibidem*, f. 120.

naționalizări, motiv pentru care Anglia, SUA, Elveția și alte țări au luat măsuri pentru înghețarea conturilor românești. Celor doi diplomați români li s-a reproșat atitudinea ostilă a autorităților RPR, care, în opinia englezilor, nu lăsa loc de relații prietenești. De altfel, cele două părți nu mai participau la evenimentele oficiale organizate de reprezentanțele lor diplomatice²⁰. De exemplu, la recepția dedicată zilei de 23 august, românii au invitat 240 de persoane, dar au venit doar aproximativ 40%. Au invitat și 12 membri ai guvernului, dintre care patru au spus că vor veni, însă nu s-a întâmplat acest lucru. Pentru ministrul român la Londra, acest fapt arăta clar supărarea britanicilor în legătură cu naționalizarea făcută fără plata unor compensații²¹.

Cele două țări nu doar că refuzau să participe la evenimentele organizate de misiunea diplomatică a celeilalte, dar s-au lansat într-un război propagandistic, dus pe toate fronturile. România era mult mai activă în planul propagandei de presă. De la începutul anului 1948, „Scânteia” publica periodic articole menite să arate că Marea Britanie a fost mereu un stat ostil Uniunii Sovietice. Articolele erau publicate în contextul congresului de unificare a PCR cu PSD și erau parte a războiului ideologic. Ziarele scriau despre faptul că Londra ar fi vrut să atace URSS-ul în 1940 prin Finlanda și Caucaz²². Alte materiale de presă făceau referire la înrăutățirea situației socioeconomice²³, la înăbușirea unor greve, fapt cu atât mai grav în ochii comuniștilor, cu cât era făcut de un guvern laburist²⁴.

După lovitura de stat din Cehoslovacia și moartea lui Jan Masaryk la 10 martie 1948, în presa din Marea Britanie s-a declanșat o adevărată ofensivă propagandistică antisovietică și anticomunistă²⁵. Pe 3 mai, Macavei a raportat la București că în ziarul „Observer” a fost publicat pe prima pagină un articol cu titlul: *Manevra sovietică de absorbire a României*, în care se preciza că România urma să devină a 17-a republică sovietică²⁶. Presa britanică se arăta foarte acidă cu liderii comuniști români. De exemplu, la mijlocul lunii octombrie 1948, în ziarul „Sunday Express” a fost publicată „o poezie injurioasă” la adresa Anei Pauker. Diplomații români au încercat să mobilizeze mai multe ziare de stânga pentru a da o replică²⁷. La finalul lunii noiembrie, Legația RPR din Marea Britanie a dat un comunicat prin care îi invita pe toți cetățenii de origine română să-și reglementeze situația juridică la oficiul diplomatic. La câteva zile, ziarul „People” publica declarația unui oficial din Foreign Office, care spunea că și Hitler procedase într-o manieră similară. Românii s-au arătat foarte ofensați și au depus un memoriu oficial. Li s-a răspuns, cu pasaje din „Scânteia”, că și ei

²⁰ *Ibidem*, dosar septembrie-decembrie 1948, f. 3.

²¹ AMAE, fond Anglia 1944-1970, dosar 103, f. 18.

²² „Scânteia”, anul XVII, nr. 1049, 19 februarie 1948, p. 6.

²³ „Scânteia”, anul XVII, nr. 1050, 20 februarie 1948, p. 1.

²⁴ „Scânteia”, anul XVII, nr. 1167, 12 iulie 1948, p. 6.

²⁵ AMAE, fond Telegramme Londra, dosar martie-mai 1948, f. 102-103.

²⁶ *Ibidem*, f. 138.

²⁷ *Ibidem*, dosar septembrie-decembrie 1948, f. 49.

au procedat la fel când au afirmat că în insulele malaeze coloniștii englezi aplicau metode naziste²⁸.

Lupta propagandistică a fost însoțită și de atitudini sfidătoare, mai ales din partea românilor, în fața unor cereri ce priveau funcționarea curentă a misiunilor diplomatice. La 18 iulie 1948, Adrian Holman informa Ministerul Afacerilor Străine de la București că guvernul britanic dorea să asigure diplomaților săi servicii medicale prin intermediul National Health Service. Însă, cum la momentul respectiv guvernul de la Londra nu avea la dispoziție medici pe care să-i trimită la București, Holman cerea să i se recomande câțiva doctori care să se ocupe de starea de sănătate a angajaților Legației. Medicii urmau să fie plătiți de guvernul britanic; cerințele impuse erau cunoașterea limbii franceze și cunoștințe solide de medicină. Deși britanicii au revenit cu această solicitare, autoritățile românești au ignorat pur și simplu cererea²⁹. În același timp, Legația britanică din București a fost informată că i-au fost rechiziționate garajele din str. Cihoșchi nr. 4. Ca urmare a acestei situații, mașinile diplomaților britanici urmau să fie parcate în aer liber și nu puteau beneficia de reparații profesionale. Beneficiarul rechiziționării a fost Ministerul Silviculturii, iar toate negocierile cu reprezentanții acestuia au eșuat. Legația a găsit un garaj pe care să-l folosească în zona Piața Romană și a comunicat autorităților românești speranța că acesta nu va mai fi supus rechiziționării³⁰.

Războiul expulzărilor

Între 27 octombrie și 2 noiembrie 1948, în România a avut loc procesul Mișcării Naționale de Rezistență. „Lotul Popp – Bujoiu”, așa cum a mai fost numit în presa epocii, cuprindea un număr de 12 inculpați (oameni de afaceri, politicieni și militari), acuzați și apoi condamnați pentru acțiuni de sabotaj, care ar fi împiedicat refacerea economică a țării și ar fi destabilizat regimul³¹. În plus, inculpații s-ar fi făcut vinovați și de acțiuni de spionaj în favoarea Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii. În directă legătură cu aceste acuzații, la proces, au fost pomenite de mai multe ori numele a doi angajați de la Legația Marii Britanii: Charles Robinson, consilier de legăție I, și William Watson, atașat comercial³². Robinson a venit în România la începutul lunii septembrie 1946, în calitate de consilier comercial al reprezentantului politic al Marii Britanii

²⁸ *Ibidem*, f. 135.

²⁹ AMAE, fond Anglia Politic, Problema 216, dosar 62, f. 40, 43.

³⁰ AMAE, fond Anglia 1944-1970, dosar 103, f. 19.

³¹ Cei 12 erau Alexandru Popp, Ioan Bujoiu, George Manu, Max Auschnitt, Nicolae Mărgineanu, Dimitrie Gheorghiu, Alexandru Balș, Horia Măcellariu, Gheorghe Bontilă, Nicolae Petrașcu, Eugen Theodorescu și Nistor Chioreanu. Max Auschnitt a fost condamnat în lipsă. Vezi Silviu B. Moldovan, *Mihail Fărcășanu și Mișcarea Națională de Rezistență*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2006, p. 55.

³² Mihaela Sitariu, *British-Romanian Relations during the Cold War*, teză de doctorat, Londra, Canada, The University of Western Ontario, 2013, p. 84-85.

în România³³. Nu se cunosc prea multe detalii despre implicarea celor doi. Se spune doar că au primit „informații militare, economice, politice și alte informații de spionaj” de la cei inculpați. Presa de partid de la București a scris despre legăturile de afaceri în Marea Britanie ale unor inculpați și despre activitățile de spionaj în favoarea serviciilor anglo-americane³⁴.

La 3 decembrie 1948, Ministerul Afacerilor Străine a trimis o notă Legației britanice în care comunica faptul că prezența celor doi diplomați pe teritoriul României era indezirabilă și cerea ca aceștia să fie chemați de la post cât mai curând. Legația britanică a răspuns în 14 decembrie că va subscrie cererii, potrivit practicii internaționale, însă respingea motivele invocate de România. O notă similară a fost trimisă de români și Legației Statelor Unite, cu referire la atașajii militari. Aceștia au fost retrași, dar SUA au anunțat că vor cere retragerea a doi consilieri de la Legația României din Washington. La Londra s-a decis că se impuneau măsuri de represalii, dar acțiunile au fost amânate până când Alexandru Evans va fi eliberat și va putea părăsi România³⁵.

Foreign Office era presat de ziarele britanice să spună ce măsuri va lua ca răspuns la deciziile românilor, dar mereu evita să comunice ceva concret. La 17 decembrie, Macavei a transmis la București faptul că a aflat, din surse jurnalistice, că englezii erau hotărâți să ceară, la rândul lor, expulzarea a doi diplomați români, însă decizia îi aparținea lui Ernst Bevin³⁶. Pe 1 ianuarie 1949, britanicii aveau deja pregătit textul notei de protest către Guvernul României, prin care se cerea retragerea a doi diplomați de la Londra, dar s-a decis în cadrul Foreign Office să se aștepte două săptămâni, în speranța că se va rezolva situația lui Evans și că acestuia i se va permite să părăsească România din motive medicale. Britanicii nu doreau să dea prea multă publicitate cazului și se hotărâseră ca, la momentul trimiterii notei, să se ceară presei să nu acorde prea multă atenție acestei situații³⁷.

Problema expulzării diplomaților britanici a ajuns să fie dezbătută și în Parlamentul de la Londra, acolo unde s-au cerut acțiuni mai ferme din partea oficialilor Foreign Office. Cei din urmă se temeau că vor fi obligați să ia decizia expulzării a doi diplomați români înainte ca Evans să fie eliberat și să ajungă în Anglia. „Atât timp cât Evans era încă în România, intenția noastră de a expulza doi diplomați români nu poate fi făcută public”, spuneau aceștia. Exista, totuși, o speranță în rezolvarea acestui caz, după ce Legația Marii Britanii din București a comunicat Londrei, la 22 ianuarie, că Ministerul Afacerilor Străine român a transmis verbal că urma să se emită o viză de ieșire pe numele lui Evans și al fiicei sale³⁸.

³³ „Dreptatea”, anul XXI, nr. 173, 7 septembrie 1946, p. 3.

³⁴ „Lupta Moldovei”, anul IV, nr. 709, 30 octombrie 1948, p. 1.

³⁵ The National Archives London (TNAL), FO 371/78608, R 2213.

³⁶ AMAE, fond Telegramme Londra, dosar septembrie-decembrie 1948, f. 97.

³⁷ TNAL, FO 371/78608, R 136.

³⁸ *Ibidem*, R 825.

Orme Sargent (Permanent Under-Secretary în cadrul Foreign Office) era de părere că salvarea lui Evans era mai importantă decât orice satisfacție a represaliilor împotriva României și nu dorea să-și schimbe opinia din cauza exemplului SUA, care au expulzat doi diplomați români. La 25 ianuarie 1949, Charles Bateman (Assistant Under-Secretary în cadrul Foreign Office) l-a informat pe Sargent că Evans fusese eliberat pe cauțiune, dar nu i se permisese să iasă din România până la pronunțarea apelului. Bateman a sugerat că era posibil să mai fie cazuri similare în viitor, și, pentru ca România să nu lege expulzarea diplomaților români de rezolvarea cazului Evans, cerea ca nota privind expulzarea să fie trimisă guvernului de la București după o săptămână³⁹.

Evans a fost arestat în trenul ce trebuia să-l ducă la Budapesta, la punctul de trecere a frontierei Curtici, în 8 iunie 1948. Acesta, în calitate de fost director al societății „Steaua Română”, era acuzat de o fraudă de aproximativ 15 milioane de lei. A urmat un proces care s-a întins pe parcursul a șase luni și care a devenit un motiv de dispută între România și Marea Britanie. Românii i-au refuzat inițial lui Evans dreptul la asistență consulară, au pus piedici în comunicarea dintre el și Legația Britanică și au încercat să folosească procesul ca un instrument de propagandă menit să justifice naționalizarea companiilor petroliere. Pe de altă parte, presa și politicienii din Marea Britanie s-au folosit de ocazie pentru a arăta ilegalitățile și abuzurile făcute de autoritățile românești în ceea ce privește drepturile omului. La 15 octombrie 1948, a fost condamnat la trei ani de închisoare. A fost eliberat pe cauțiune, Legația Britanică plătind 15 milioane de lei (26.690 de lire). Însă, deși i s-a permis să părăsească țara în decembrie, din cauza amânării până pe 26 ianuarie 1949 a pronunțării sentinței la recursul formulat de acuzare, a plecat din România în februarie 1949⁴⁰.

Pe 4 februarie 1949, a venit rândul celor de la Foreign Office să transmită părții române că prezența a doi membri ai Legației României la Londra nu mai era dorită, cei doi fiind Eugen Balas, secretar comercial I, și Jacob Măgura, secretar comercial II⁴¹. Această notă a fost înaintată oficial pe 7 februarie, când a fost publicată și în ziarul „Times”⁴². Macavei a comunicat a doua zi la București decizia britanicilor. Se arăta dispus să acționeze pe mai multe planuri pentru a încerca să schimbe această hotărâre, deși singur recunoștea că era aproape imposibil. Ministrul român dorea să înainteze proteste la Foreign Office, să mobilizeze câțiva deputați prieteni care să facă interpelări în Camera Comunelor și să publice articole în presă, dar relațiile lor se limitau la „Daily Workers”⁴³. Cel mai probabil avem de-a face și cu un exces de zel din partea diplomatului român.

A doua zi după primirea notei, Legația României la Londra a solicitat din partea Foreign Office mai multe informații despre această decizie. Răspunsul a

³⁹ *Ibidem*, R 1361.

⁴⁰ Marian Alin Dudoiu, *Un proces politic în România. Cazul petrolistului Alexander W. Evans, 1948*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2012, p. 48-51.

⁴¹ TNAL, FO 371/78608, R 1361.

⁴² *Ibidem*, R 825.

⁴³ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar ianuarie-martie 1949, f. 64.

venit după o săptămână, la 16 februarie, și a fost foarte scurt. Oficialii londonezi au spus că nu au nimic de adăugat la solicitarea lor din 7 februarie⁴⁴. În 18 februarie, consilierul de legație George Macovescu s-a întâlnit cu Geoffrey Wallinger, șeful Southern Department din cadrul Foreign Office, și i-a transmis că cererea Londrei pune Legația României într-o situație dificilă pentru că era greu să se explice Bucureștiului decizia englezilor. Wallinger i-a spus că Londra nu vrea să facă un caz din retragerea celor doi diplomați români, așa cum a făcut România cu cei doi englezi, ale căror acuzații au fost foarte firave. Macovescu a cerut ca măcar Balas să poată rămâne pe post, dar Wallinger nu i-a dat nicio speranță în acest sens⁴⁵. Ministrul Macavei a raportat la București că oficialul britanic i-ar fi spus lui Macovescu faptul că Foreign Office nu avea nimic de reproșat celor doi oficiali români, dar comportamentul autorităților din RPR i-au făcut să ia această decizie⁴⁶.

La 22 februarie, ministrul român Mihai Macavei l-a întrebat pe Charles Bateman despre motivele expulzării celor doi români. Macavei reclama faptul că nota britanicilor a fost publicată în presă și apoi a ajuns la el. După ce i s-a amintit de cazul celor doi britanici expulzați din România, diplomatul român a spus că nu exista comparație între cele două situații și că a fost un proces care a arătat implicarea lor. Bateman a răspuns că procesul a fost o înscenare, fiind una dintre acțiunile menite să facă viața grea Legației britanice din România. Acesta a mai spus că vedea ca intolerabil comportamentul românilor și spera ca Balas și Măgura să părăsească Anglia cât mai repede⁴⁷.

Pe 28 februarie 1949, Macavei a avut o întrevvedere cu Ernst Bevin, ministrul britanic de Externe, pentru a prezenta discuția dintre Balas și Măgura. Bevin i-a transmis că, în opinia lui, procesul din România nu a fost ceva serios și că mărturiile legate de implicarea celor doi diplomați britanici sunt neînțelepte. Bevin a mai subliniat că deciziile românilor făceau parte dintr-o strategie mai amplă de a face viața grea diplomaților englezi de la București. Și britanicii ar fi putut înscena un proces care să-i implice pe diplomații români, dar nu au făcut acest lucru, a ținut să mai spună înaltul oficial⁴⁸. Macavei a transmis că nimic din comportamentul său sau al membrilor Legației nu ar fi impus asemenea măsuri. Reproșându-le britanicilor atitudinea neprietenoasă, Macavei a spus că cele două cazuri nu pot fi comparate; numele ofițerilor britanici au apărut într-un proces și în presa din București⁴⁹.

Partea română nu a acceptat ușor ideea expulzării celor doi diplomați. În 4 martie, a înaintat o notă către Foreign Office, în care descria decizia britanicilor de a-i expulza pe Măgura și Balas drept o măsură arbitrară, ca răspuns la

⁴⁴ TNAL, FO 371/78608, R 1499.

⁴⁵ *Ibidem*, R 2213.

⁴⁶ AMAE, fond Telegramme Londra, dosar ianuarie-martie 1949, f. 125.

⁴⁷ TNAL, FO 371/78608, R 2213.

⁴⁸ AMAE, fond Telegramme Londra, dosar ianuarie-martie 1949, f. 132.

⁴⁹ TNAL, FO 371/78608, R 2358.

cazul Robinson – Watson. Guvernul român sublinia că a avut motive întemeiate și documente care au ieșit la iveală în timpul procesului pentru a-i expulza pe cei doi britanici. Aceștia și-au folosit statutul diplomatic pentru a se amesteca în afacerile interne ale RPR. Deoarece guvernul britanic nu a motivat deloc cererea sa, „guvernul român protestează împotriva unei decizii nejustificate cu un puternic caracter de represalii”⁵⁰. În paralel, oficialii Foreign Office se gândeau că vor trebui să ofere unele explicații Parlamentului cu privire la expulzarea celor doi români, dat fiind că decizia a fost una politică, și nu una administrativă. Era dificil de recunoscut public că măsura a fost una de represalii. Românii au făcut publice notele britanicilor și s-au folosit de implicarea în proces a celor doi diplomați expulzați, motiv pentru care era necesară o informare către Camera Comunelor. Au fost creionate două variante de răspuns: una acuza guvernul român de acțiuni provocatoare, cea de-a doua afirma că secretarul de stat își asumă aceste decizii și nu are de dat explicații. În final, în Camera Comunelor a ajuns prima variantă⁵¹. Dennis Pritt, deputat socialist apropiat de lumea comunistă, a întrebat în Parlament de ce s-a luat această măsură din moment ce Londra îi acceptase pe cei doi ca trimiși ai României, cu statut diplomatic. Răspunsul din partea Foreign Office a fost că Marea Britanie se hotărâse să mențină această linie fermă și nu va ezita să ia măsuri similare în viitor⁵².

La 15 martie, Home Office a informat Foreign Office că Balas a fost declarat *persona non grata* pe 7 februarie, însă nu părăsise teritoriul Marii Britanii. Se propunea trimiterea unei noi note prin care să se comunice că acesta va trebui să plece în termen de o săptămână. Legația României a fost informată că acesta a fost șters de pe lista personalului diplomatic și că, dacă nu va pleca la data propusă, Londra își rezerva dreptul de a lua orice măsuri pentru a se asigura că acesta va părăsi țara. Măgura era deja plecat în 7 februarie și nu a mai revenit⁵³. Românii au răspuns la 21 martie 1949, spunând că au acționat mult mai corect în cazul expulzării celor doi diplomați englezi în decembrie. Românii au amintit din nou că ei au trimis Legației britanice nota privind expulzarea diplomaților englezi fără a o da la presă, apoi au precizat că vizele de ieșire pentru cei doi erau valabile o lună. În schimb, englezii au trimis nota din 7 februarie la presă prima dată, iar textul nu indica nicio limită de timp în care cei doi români trebuiau să părăsească teritoriul britanic⁵⁴.

În 5 aprilie 1949, Foreign Office a comunicat Legației României de la Londra că nota care cerea plecarea lui Watson și Robinson din România nu prevedea o limită de timp și că cei doi au plecat la nouă zile după primirea hotărârii. În ceea ce privește presa, Robinson și Watson au fost atacați în ziarele din România imediat după proces, într-o manieră pe care presa din Marea Britanie nu a

⁵⁰ *Ibidem*, R 2520; AMAE, fond Telegramme Londra, dosar ianuarie-martie 1949, f. 136.

⁵¹ TNAL, FO 371/78608, R 2733.

⁵² *Ibidem*, R 3009.

⁵³ *Ibidem*, R 3095.

⁵⁴ *Ibidem*, R 3180.

abordat-o în cazul lui Balas. Pentru a-și susține ideile, diplomații britanici au anexat și câteva extrase din presa din România⁵⁵. După două săptămâni, deputatul W. Smithers a înaintat o interpelare către Foreign Office cu privire la comportamentul autorităților din RPR față de Legația britanică. Răspunsul primit arată că problema era în studiu, însă nu se identificase o soluție⁵⁶.

Egon Balas s-a născut la Cluj în 1922, într-o familie de evrei. A aderat la mișcarea comunistă în 1939 și a acționat în ilegalitate în perioada războiului. După 1945 a fost integrat în aparatul de partid al PCR la Cluj de unde, în 1947, a fost adus la București în aparatul central, mai întâi la Secția Agrară a CC al PCR, apoi la Ministerul Afacerilor Străine, fiind vorbitor de engleză, germană și franceză. Avea doar 26 de ani când a fost numit secretar de Legație la Londra, într-o perioadă în care misiunea diplomatică a României din Marea Britanie a trecut prin puternice transformări. În memoriile sale, Egon Balas spune despre Mihail Macavei, ministrul României la Londra, că era generos, dar naiv, și că adevăratul conducător al misiunii era George Macovescu, fost ziarist⁵⁷.

Balas ne prezintă și câteva detalii despre cum funcționa Legația. Spune în memoriile sale că au ajuns la Londra pe 18 martie 1948. Reședința ministrului era în Belgrave Square, fiind destul de spațioasă; încăpeau acolo mai multe familii. De altfel, Macavei, Macovescu și el au locuit în clădirea respectivă, primii doi împreună cu familiile. Ion Murgu și Barbu Zevedei locuiau în oraș. Despre Murgu, Balas spune că era un pierde-vară, pe când Zevedei, cu formația sa de intelectual, avea altă statură, împărtășea idealurile comunismului, dar nu era total pe linia partidului. Faptul că a refuzat să se întoarcă în țară când i s-a cerut a fost echivalent cu salvarea propriei vieți, în opinia lui Balas. La început, tânărul diplomat a avut obligația să se informeze cu privire la viața politică, sindicate, lumea presei din Marea Britanie. Macovescu și Murgu au fost cei care l-au prezentat contactelor pe care le avea Legația. Printre cei care veneau des la evenimentele organizate de diplomații români se numărau parlamentarii de stânga Solley, Platts-Mills, Denis Pritt și Edgar Young⁵⁸.

Egon Balas se întorsese doar de câteva zile de la București, unde se căsătorise, în momentul în care a izbucnit scandalul expulzării reciproce de diplomați între România și Marea Britanie. La scurt timp a aflat că, împreună cu Ion Măgură, trebuie să părăsească teritoriul Marii Britanii, fiind declarate persoane *non grata*. Măsura îi viza pe cei doi nu pentru că ei ar fi creat probleme, ci pentru că aveau același rang diplomatic cu britanicii expulzați de București. Preocupat de economie, nu-i părea rău că părăsea Londra, pentru că își dorea să lucreze în țară la Comisia de Stat a Planificării⁵⁹.

⁵⁵ *Ibidem*, R 3899.

⁵⁶ AMAE, fond Anglia 1944-1970, dosar 103, f. 40.

⁵⁷ Egon Balas, *Voința de libertate. O călătorie primejdioasă prin fascism și comunism*, traducere din limba engleză de Stela Tinney, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001, p. 223-225.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 226-230.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 251-253.

Viața tot mai dificilă a diplomaților occidentali în spatele Cortinei de Fier

La 16 februarie 1949, Legația Marii Britanii din București a semnalat Ministerului Afacerilor Străine, printr-o notă verbală, un incident a cărui victimă a fost soția adjunctului atașatului militar. Două persoane, una îmbrăcată în civil și una în uniforma Miliției, s-au prezentat la casa maiorului Cleaver, solicitând prin fereastră soției acestuia să le dea drumul în casă pe ușa din spate. Cei doi au bătut în ușă cu putere, au făcut gălăgie și au cerut să-i vadă pe proprietari. I-au spus doamnei Cleaver că au venit să facă o inventariere a bibliotecii. Aceasta a protestat și a cerut ajutorul Legației. Ulterior, cei doi bărbați au vorbit atât cu Legația, cât și cu Ministerul de Interne, au interogat o servitoare, după care au plecat. Britanicii au protestat împotriva acestui gest de violare a unei case locuite de un diplomat⁶⁰.

Gesturile de hărțuire din partea românilor au continuat, probabil alimentate și de o anumită atitudine sfidătoare arătată de diplomații britanici. La 24 martie 1949, britanicii au reclamat că unul dintre secretarii Legației, J. O. Wright, a fost împiedicat, inițial, să se urce în avionul care trebuia să-l ducă la Sofia în 22 martie. Acestuia i s-a spus că actele nu sunt în regulă, i s-a cerut să coboare din avion și a fost foarte aproape să nu mai plece⁶¹.

Printr-o situație similară a trecut și secretarul R. A. King, căruia, la 22 aprilie 1949, i s-a reținut pașaportul pe Aeroportul Băneasa pe motiv că Ministerul de Interne nu fusese informat de plecarea acestuia. Documentul i-a fost restituit cu un minut înainte de plecarea avionului⁶². Românii au negat faptul că s-ar fi purtat lipsit de politețe cu J. O. Wright și au afirmat că acesta a ajuns la aeroport cu puțin timp înaintea plecării avionului, a refuzat să aștepte îndeplinirea formalităților de verificare a documentelor și s-a urcat în avion fără acte și fără bagaje. Acest lucru ar fi obligat autoritățile românești să insiste (britanicii susțineau că a fost bruscat) ca el să coboare pentru finalizarea verificărilor⁶³.

Pentru un regim izolaționist și autarhic, așa cum era cel de la București, o miză importantă era să blocheze mișcarea liberă prin țară a diplomaților occidentali. Astfel, la 29 aprilie 1949, printr-o notă verbală, Ministerul Afacerilor Străine a comunicat Legației Marii Britanii de la București că unele zone din țară erau interzise pentru accesul diplomaților străini. Pe 30 aprilie, o altă notă informa Legația că urmau să fie închise consulatele britanice de la Cluj și Constanța. Măsurile au fost justificate în presă ca o acțiune de eliminare a agenților străini din RPR. Pe 5 mai 1949, Legația Britanică din București a trimis Ministerului Afacerilor Străine o notă prin care își exprima dezacordul față de restricțiile de circulație impuse diplomaților străini. Ministrul britanic a cerut să i se explice ce rațiuni au stat în spatele unei decizii greu de înțeles pe timp de pace

⁶⁰ AMAE, fond Anglia 1944-1970, dosar 103, f. 50.

⁶¹ *Ibidem*, f. 52.

⁶² *Ibidem*, f. 53 .

⁶³ *Ibidem*, f. 56, 58.

și în condiții interne normale. În fond, impunerea zonelor cu restricții interzicea practic diplomaților ieșirea din București, cu excepția a patru stațiuni stabilite pentru petrecerea timpului liber. Britanicii doreau să știe dacă aceste restricții erau impuse doar personalului diplomatic ori tuturor angajaților misiunilor diplomatice sau chiar străinilor, în general. De asemenea, doreau să știe dacă existau excepții pentru situațiile în care diplomații erau obligați, prin natura sarcinilor de serviciu, să ajungă în zone interzise sau în porturi unde acostau vapoare britanice. Nu era clar nici dacă agenții consulari aveau permisiunea să circule liber în zonele lor de responsabilitate și dacă puteau veni la București să comunice cu Legația. Nu era specificat nici dacă zonele interzise puteau fi traversate cu mașina sau cu trenul în drum spre alte zone care nu erau interzise, care erau limitele de mișcare pentru diplomații aflați la Timiș (jud. Brașov), Predeal, Sinaia ori Eforie⁶⁴. Problema restricțiilor de circulație impuse diplomaților occidentali a revenit în aprilie 1950, când, urmare a unei interpelări din parlament, un subsecretar de la Foreign Office a afirmat că, în timp ce Bulgaria era o țară accesibilă diplomaților străini pe circa o treime din suprafață, România era interzisă aproape complet. Subiectul a fost preluat și de presă, care a scris că asemenea măsuri nu vor putea fi luate în Anglia⁶⁵.

În luna iulie a anului 1949, a izbucnit un nou scandal în care au fost implicați doi diplomați britanici în România. Roderick Francis Gibbert Sarell și Herbert Stanley Marchant au fost opriți de persoane înarmate în seara zilei de 25 iulie în apropiere de București și duși la audieri, nefiindu-le recunoscut statutul diplomatic. Ulterior, după ce responsabilul cu protocolul al Legației a venit la sediul Miliției și a confirmat identitatea celor doi, aceștia au fost eliberați. Autoritățile române au acuzat că cei doi erau implicați în acțiuni de contrabandă când au fost prinși. Legația Britanică a protestat împotriva atitudinii agresive și violente a românilor. Bucureștiul a replicat că cei doi și-au depășit atribuțiile și au fost implicați în activități ce contraveneau statutului diplomatic, motiv pentru care a cerut retragerea lor de la post în august⁶⁶. Sarell ocupa și poziția de însărcinat cu afaceri, din cauza lipsei ministrului Walter Roberts.

La 27 iulie, Macavei a raportat la București că ziarele „Daily Express”, „Daily Telegraph” și „Daily Worker” au publicat știri despre arestarea diplomaților britanici. Inițial, Foreign Office s-a abținut să vorbească despre incident. Pe 28 iulie a dat un comunicat în care a arătat pe scurt cele întâmplate, în care se afirma că șeful Protocolului din Ministerul Afacerilor Externe și șeful Siguranței au cerut iertare pentru incident și că Sarell a înaintat un protest împotriva acestui tratament violent și arbitrar⁶⁷. În nota oficială transmisă de Legația RPR către Foreign Office se preciza că cei doi diplomați au fost identificați după ce instituțiile de forță au arestat un grup de contrabandiști. Celelalte persoane au

⁶⁴ *Ibidem*, f. 41.

⁶⁵ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar ianuarie-aprilie 1950, f. 107.

⁶⁶ Mihaela Sitariu, *op. cit.*, p. 93-94.

⁶⁷ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar iulie-septembrie 1949, f. 20-22.

spus că urmau să ajungă la Viena cu ajutorul lui Sarell și că au depus la Legația britanică mai multe bunuri de valoare, precum bijuterii, tablouri și covoare⁶⁸. Acest fapt nu era într-un tot neadevărat.

În realitate, Sarell se făcea vinovat de altceva în ochii autorităților românești. Acesta ar fi încercat, în iulie 1949, să faciliteze fuga din țară, prin Iugoslavia, a unor colaboratori români ai British Information Office și ai Legației Britanice. Aceștia erau Constantin Mugur, șeful angajaților români de la British Library, Eleonora Bunea de la British Press Office, Annie Samuelli tot de la British Press Office, sora acesteia, Nora Samuelli, de la American Press Office, și Liviu Nasta, jurnalist român, corespondent la București al ziarului „New York Times”. Toți aceștia au fost arestați în aceeași seară de 25 iulie 1949. Acuzația principală era de a fi realizat activități de spionaj sub acoperirea instituțiilor culturale britanice⁶⁹. Arestarea acestora a pus sub semnul incertitudinii activitatea British Information Office din București, care avea un număr de 35 de angajați, în timp ce United States Information Service avea 27 de angajați⁷⁰.

La începutul lunii august, românii au cerut retragerea de la post a lui Sarell; acesta oricum urma să-și încheie activitatea la București⁷¹. Britanicii au respins acuzațiile și au afirmat că în mod sigur Miliția știa identitatea lui Sarell la momentul arestării⁷². Sarell și Marchant au părăsit România în noiembrie 1949. Cel dintâi a fost nevoit să aștepte o lună pentru inventarierea bunurilor sale. Cazul Sarell a avut parte de o publicitate puternică în Marea Britanie, ceea ce i-a făcut pe diplomații români de la Londra să transmită la București că se pregătea terenul pentru noi măsuri represive⁷³.

„... să fie trimiși în batalioane de muncă”

Anul 1950 a cunoscut o acutizare a tensiunilor dintre cele două țări, alimentate de agresivitatea arătată de autoritățile de la București față de diplomații britanici din România și față de angajații Legației Marii Britanii, fie ei englezi sau români. În ianuarie, guvernul RPR a cerut Statelor Unite să reducă personalul Legației de la București la 30 de persoane. Americanii au acceptat, dar, ulterior, românii au venit și au impus o limită de 10 angajați, cifră acceptată de Washington⁷⁴. Franța a primit, la rândul ei, o cerere similară, dar pe care a refuzat-o⁷⁵. Legația Marii Britanii nu a primit o solicitare expresă de reducere a personalului, al cărui număr oricum scăzuse constant de la 13 persoane în 1948

⁶⁸ *Ibidem*, f. 24-25.

⁶⁹ Sorin Aparaschivei, *Serviciul britanic de informații în România (1916-1950)*, București, Editura Militară, 2020, p. 312.

⁷⁰ Mihaela Sitariu, *op. cit.*, p. 94.

⁷¹ AMAE, fond Telegrame Londra, dosar iulie-septembrie 1949, f. 32-33.

⁷² *Ibidem*, f. 46.

⁷³ Mihaela Sitariu, *op. cit.*, p. 96.

⁷⁴ Paul Nistor, *op. cit.*, p. 203-204.

⁷⁵ TNAL, FO 371/88019, RR 1013/18.

la 10 în 1950⁷⁶. Diplomații britanici încercau să explice acest fapt prin legăturile economice existente între cele două țări și prin faptul că URSS dorea să mențină o cale deschisă pentru a achiziționa, prin intermediari, tehnologie din Marea Britanie⁷⁷.

Regimul de la București se arăta foarte suspicios față de tot ce era britanic sau în relație directă cu spațiul anglo-saxon. Marea Britanie avusese o puternică influență culturală și economică în perioada interbelică asupra unui număr mare de români. Toate acestea erau motive suficiente pentru ca liderii PMR să încerce să taie toate legăturile populației cu instituțiile care puteau reprezenta surse de informare dinspre Vest. După ce a pus mereu piedici funcționării centrelor culturale și bibliotecilor care activau pe lângă legațiile occidentale, la începutul lunii martie 1950, în cadrul unei Plenare a Comitetului Central al PMR, s-a decis închiderea acestora. Astfel, urmau să-și suspende activitatea British Information Office, American Information Office, institutele franceze din București, Iași, Cluj, Timișoara, Craiova și institutul și biblioteca italiene⁷⁸.

La 3 martie, Legația RPR din Londra era informată de către Minister că, pe 2 martie, Ministerul Afacerilor Externe a solicitat ministrului britanic să oprească activitatea Biroului de informații de pe lângă Legație. Decizia era „dictată de interese de stat”. Diplomaților români din Marea Britanie li s-a impus, în situația în care aveau să fie chemați la Foreign Office pe acest subiect, să nu facă nicio declarație, motivând că nu vor să comenteze deciziile guvernului RPR⁷⁹. Biroul funcționa în clădirea în care avea sediul Consulatul britanic, la o distanță de 1 km de Legație; avea o bibliotecă și o sală de lectură. Angajații nu aveau imunitate diplomatică⁸⁰. Aceste instituții erau luate în vizor din 1949, când autoritățile românești au primit un raport, potrivit căruia British Information Office distribuise informații, prin intermediul unei broșuri, despre cum putea fi receptat mai bine postul de radio BBC⁸¹.

A doua zi, Legația a fost informată că șeful bibliotecii de la British Information Office, Constantin Murgu, împreună cu soția, dispăruse cu o seară înainte. Aceștia nu aveau legătură cu Legația britanică⁸². Între timp începeau să sosească la Legație informații despre elevi sau studenți care dispăreau fără urmă după ce frecventaseră sălile de lectură ale British Information Office sau American Office ori au încercat să rezolve chestiuni birocratice la Consulatul britanic⁸³. Disparația lui Murgu a devenit subiect de discuție în Camera Comunelor, unde s-au cerut detalii despre acest caz de la Foreign Office. Răspunsul a fost că nu

⁷⁶ Liviu Țirău, *op. cit.*, p. 114-115.

⁷⁷ TNAL, FO 371/95338, RR 1051/1.

⁷⁸ Dennis Deletant, *Good wine needs a bush. The British Council and Romania, 1937 to 1990*, în idem, *In and out of focus. Romania and Britain, relations and perspectives from 1930 to the present*, București, Editura Cavallioti, 2005, p. 30, 33.

⁷⁹ AMAE, fond Telegramme Londra, dosar ianuarie-aprilie 1950, f. 68.

⁸⁰ TNAL, FO 371/88042, RR 1053/2.

⁸¹ Marian-Alin Dudoi, *The relations of the Romanian People's Republic...*, p. 98.

⁸² TNAL, FO 371/88028, R 1022/1.

⁸³ *Ibidem*, R 1022/2.

se știe ce s-a întâmplat; fiind cetățeni români, nu era posibilă înaintarea unor proteste oficiale⁸⁴.

Autoritățile românești au dispus forțe de ordine în jurul clădirii consulatului britanic și legitimau pe toți cei care ieșeau sau intrau. Acest lucru, împreună cu arestarea peste noapte a colaboratorilor, a întins nervii la maxim⁸⁵. Tot mai problematică era și situația angajaților români de la Consulatul și Legația britanică, despre care ministrul scria la Londra că, dacă vor fi concediați, în cel mai bun caz vor trăi ca proscrisi tranzacționând cartelele de rație, în cel mai rău caz vor fi arestați. Situația era foarte complicată, mai ales că aceste persoane așteptau sprijin din partea diplomaților britanici pentru care lucraseră⁸⁶. Vizitarea bibliotecilor străine sau a centrelor de informare, precum și menținerea oricăror legături cu aceste instituții sau cu „legațiile imperialiste” erau capete de acuzare suficient de grave pentru a aduce celor învinuiți ani grei de muncă la Canalul Dunăre – Marea Neagră sau în alte lagăre și colonii de muncă⁸⁷.

Într-o notă internă a Foreign Office, se preciza că personalul Consulatului și Information Office era la limita nervilor; exista temerea că toți cei 15 angajați români ai Information Office ar putea fi dați dispăruți. Se propunea ca angajații să fie menținuți în funcție pentru a nu se transmite un semnal negativ în exterior și pentru a nu-i lăsa pradă pieței negre. Intenția era de a se încerca păstrarea unui număr cât mai mare dintre aceștia, pe o perioadă cât mai întinsă de timp. Ministrului britanic, Walter Roberts, i se cerea să facă demersuri pe lângă autoritățile românești în legătură cu bibliotecarul dispărut. La 8 martie, Foreign Office instruia Legația să mențină angajații români de la Information Office, dar să le găsească posturi pe alte secțiuni. Angajarea va fi doar pentru două luni, după care li se va reconsidera poziția; în realitate, era tot mai dificil pentru Legație să-i păstreze⁸⁸.

Oficialii britanici au luat în calcul acțiuni reciproce, prin care să blocheze activitățile culturale ale RPR în Marea Britanie. Însă, activitatea culturală a românilor se rezuma la publicarea broșurii „Romanian News” și susținerea unor conferințe publice la Societatea de prietenie anglo-română, condusă tot de Legație. Singurul lucru care se putea cere era oprirea distribuirii publicației. Însă, dacă românii refuzau sau găseau alte căi de distribuire, britanicii nu mai puteau interveni. O eventuală expulzare a consilierului de presă sau chiar a ministrului ar fi deschis un nou război al expulzărilor, fapt ce nu era foarte dorit. Englezii

⁸⁴ TNAL, FO 371/88043, RR 1054/1.

⁸⁵ TNAL, FO 371/88042, RR 1053/4.

⁸⁶ *Ibidem*, RR 1053/5.

⁸⁷ „Tov. Gheorghiu: [...] Tov. Ana să-i cheme și să ia măsura închiderii. Să se publice după aceea în presă și Ministerul de Interne să ia măsuri împotriva acelor care merg acolo să fie trimiși în batalioane de muncă. Așadar, să fie clar, trebuie luate măsuri de arestare împotriva tuturor care merg acolo” (Șerban Rădulescu-Zoner, *Procesul bibliotecilor, engleză și americană*, în Romulus Rusan (ed.), *Anii 1949-1953: mecanismele terorii*, București, Fundația Academia Civică, 1999, p. 322-323.

⁸⁸ TNAL, FO 371/88042, RR 1053/5.

credeau că românii nu vor refuza să se supună, dar puteau să transfere publicarea buletinului unei organizații britanice, fapt care ar bloca orice acțiune a guvernului britanic. Era greu de explicat Parlamentului de la Londra de ce nu se putea închide un buletin care publica mereu informații ostile, în timp ce Information Office din București era închis⁸⁹.

Diplomații britanici de la București au făcut mai multe demersuri către Guvernul României cu privire la hărțuirea celor ce vizitau Consulatul, fără niciun rezultat. În 7 martie, ministrul Roberts scria la Londra că patrulă de polițiști în civil continuau să patruleze în jurul British Information Office și al Consulatului, în ciuda asigurărilor pe care le-a dat șeful Protocolului că îngrijorările erau datorate doar neînțelegerilor ministrului englez. Cetățenii englezi erau opriți, interogați, li se verificau hărțile, apoi erau lăsați să plece. Cetățenii români erau arestați și băgați în numeroasele mașini pregătite de poliția secretă. Diplomatul englez susținea că a aflat despre aceste lucruri de la unele persoane care veneau și întrebau la Legație ce s-a întâmplat cu soțul sau fratele venit să aducă o carte împrumutată și nu s-a mai întors acasă⁹⁰.

Legația britanică de la București a primit instrucțiuni să transmită părții române că se vor supune deciziei cu precizarea că Londra considera total nejustificată decizia de închidere a Information Office, a cărui activitate era în acord cu funcționarea uzuală a misiunilor diplomatice⁹¹. Pentru Foreign Office, acțiunile românilor erau similare cu cele organizate împotriva misiunilor diplomatice ale Marii Britanii din Budapesta și Sofia. La București, britanicii au fost mai vulnerabili din cauza afacerii Sarell. Angajații români care încă mai lucrau pentru Information Office erau practic ultima legătură a populației cu Legația, și subiecți pentru o suspiciune exagerată din partea autorităților⁹².

La 14 martie 1950, ministrul britanic la București a înaintat un memoriu ministrului Afacerilor Străine, în care respingea ideea că activitatea din cadrul British Information Office nu era în acord cu rigorile muncii diplomatice⁹³. Răspunsul părții române a venit după patru luni. Pe 9 iunie, Ministerul Afacerilor Străine de la București a înaintat o notă Legației britanice, în care se preciza că British Information Office acționa separat de Legație, organiza evenimente culturale și oferea legitimații unor elemente ostile. Information Office a servit ca acoperire pentru acțiuni ostile României. Procesele liderilor PNT, al lotului Popp – Bujoiu și al spionilor au arătat că Information Office nu a fost implicat în acțiuni diplomatice normale. Activitatea de presă a Legației RPR a fost mereu devotată „prieteniei și păcii între popoare”, iar activitatea celor două centre a fost total opusă⁹⁴.

⁸⁹ *Ibidem*, RR 1053/12.

⁹⁰ *Ibidem*, RR 1053/8.

⁹¹ *Ibidem*, RR 1053/2.

⁹² *Ibidem*, RR 1053/3.

⁹³ *Ibidem*, RR 1053/10.

⁹⁴ *Ibidem*, RR 1053/16.

În legătură directă cu închiderea birourilor de informare vestice, pe 25 aprilie 1950, a început procesul celor cinci români angajați ai British Information Office, acuzați de spionaj: Constantin Mugur, Annie Samuelli, Eleonora Bunea-Wied, Liviu Popescu-Nasta, Nora Samuelli. Agerpress, în buletinele sale, scria că acuzații

[...] își desfășurau activitatea de spionaj sub coordonarea angajaților legațiilor și sub acoperirea muncii de la Information Office. Vizitatorii erau recrutați și folosiți pentru acțiuni de înaltă trădare. Cei de încredere erau recrutați direct ca agenți, ceilalți erau exploatați în orb, fiind atrași în discuții pe diferite subiecte.

Mai mult, autoritățile românești îi acuzau și de trafic de valută, de arme și de bijuterii⁹⁵. În aceeași zi, diplomații britanici de la București scriau la Londra că procesul era parte din scenariul „Pâine și circ” în onoarea zilei de 1 Mai. După nouă luni de tortură, se aștepta ca acuzații să declare ceea ce le cereau procurorii. Când au fost arestați, în iulie 1949, au fost acuzați de speculă pe piața neagră și încercarea trecerii ilegale a frontierei, ulterior s-au adăugat acuzațiile de spionaj și trădare. În opinia diplomaților britanici, procesul era un caz de *ex-postum facto* prin care să se justifice închiderea Information Office de la București. Blocarea oricăror comunicații dintre România și Vest părea să fie parte din contribuția României la pacea mondială⁹⁶. Aceste procese-spectacol erau folosite de România pentru a arăta că era un satelit credibil, pentru a justifica aplicarea unor noi măsuri represive și impunerea restricțiilor diplomaților străini⁹⁷.

Doi angajați ai Legației britanice au asistat la proces. Aceștia au raportat la Londra că acuzații nu aveau semne de tortură, dar erau obosiți, nervoși și slăbiți. Presa din RPR începuse condamnarea lor înainte de finalizarea procesului, prin articole mari de presă, care arătau acțiunile anti-regim. Britanicii nu excludeau posibilitatea organizării unor proteste ale muncitorilor care să ceară pedeapsa cu moartea. În România orice putea fi numit secret de stat, inclusiv activitățile diplomatice normale puteau fi categorisite drept acțiuni de spionaj. Totul era bine regizat, martorii veneau, vorbeau și plecau. Începeau să răspundă la întrebări înainte ca judecătorul să le termine de pronunțat. Multe informații și evenimente făceau referire la perioada în care România era condusă de Comisia Aliată de Control și nu avea voie să aibă secrete față de Aliți⁹⁸. Cei cinci au primit pedepse foarte grele, cuprinse între 15 ani de muncă grea și închisoare pe viață⁹⁹.

⁹⁵ „Proiecția de filme, expozițiile, concertele oferite de britanici, urmate de cocktail-uri erau folosite ca acțiuni de spionaj prin stabilirea de noi contacte și relații și colectarea de informații” (TNAL, FO 371/88030, RR 1024/1).

⁹⁶ *Ibidem*, RR 1014/2.

⁹⁷ *Ibidem*, RR 1024/4.

⁹⁸ *Ibidem*, R 1024/5, R 1024/7, R 1024/8.

⁹⁹ „Constantin Mugur, muncă grea pe viață; Annie Samuelli, 20 de ani de muncă grea; Nora Samuelli, 15 ani muncă grea; Liviu Nasta, 20 de ani muncă grea; Eleonora Bunea, 15 ani muncă grea” (*ibidem*, R 1024/18). Procesul de spionaj intentat celor cinci va fi abordat într-un studiu extins în viitor.

Toate acțiunile de hărțuire au afectat activitatea consulară a Marii Britanii la București. De exemplu, nu se puteau face plăți directe către românii față de care existau obligații. Prin transfer era imposibil să fie trimiși bani pentru că nu ar fi ajuns la persoanele vizate. Veteranii de război care au activat în Anglia și care doreau să-și vadă rudele nu puteau veni la Consulat pentru viză. O soluție de a pune presiune pe România, pentru respectarea unor reguli minime, era publicitatea în presă, însă existau îndoieli dacă BBC secția în limba română ar fi potrivită pentru astfel de acțiuni. Totuși, diplomații de la București considerau că o propagandă directă, care să ajungă la populația de rând, era o idee bună. Alte soluții nu existau. Atât timp cât angajații britanici ai Legației nu erau agresati în timpul desfășurării activității, nu existau motive pentru a protesta față de guvernul român¹⁰⁰.

Acțiunile agresive ale României și atmosfera tot mai tensionată i-au făcut pe diplomații britanici de la București să se gândească la posibilitatea ruperii relațiilor diplomatice și a retragerii Legației. În 15 martie 1950, secretarul Legației de la București a transmis la Londra că ei știau bine procedurile ce trebuiau urmate în cazul începerii ostilităților militare cu țara-gazdă, dar suspendarea relațiilor cu România părea că se va produce din alte motive. Prin urmare, solicitați instrucțiuni referitoare la ce vor trebui să facă dacă o să fie nevoiți să se retragă. A. Rumbler, de la Foreign Office, era de părere că, în cazul suspendării relațiilor cu state precum România, trebuiau să se aștepte ca țara-gazdă să ignore orice regulă care se aplica în astfel de situații. Nu se va putea ca cifrul ori arhiva secretă să fie lăsate la misiunea unei alte țări protectoare, pentru că nu exista siguranța că autoritățile nu vor invadea acea misiune mai devreme sau mai târziu și nu vor pune mâna pe acestea. De asemenea, nici nu vor putea fi luate la plecare, deoarece nu aveau certitudinea că românii nu vor verifica bagajele la ieșirea din țară. Prin urmare, s-a transmis Legației Britanice de la București, în 25 aprilie, că procedura de urmat în cazul ruperii relațiilor diplomatice nu era diferită prea mult de situația în care acest lucru s-ar fi produs în caz de război. Legația trebuia să distrugă cifrul și alte materiale confidențiale și să transfere arhiva rămasă către o putere neutră protectoare. Trebuia adusă acasă o listă a materialelor distruse¹⁰¹.

Înainte de a primi instrucțiuni despre cum să procedeze în cazul încetării relațiilor diplomatice, Walter Roberts (ministrul britanic de la București) a trimis un raport către Londra în care analiza problema menținerii Legației. Se putea spune, cu o oarecare justificare în privința României, că prezența legațiilor vestice a devenit un anacronism, spunea acesta. Procesul lent de sovietizare a făcut ca România să fie aproape o provincie periferică a Imperiului Rus. Campaniile recente împotriva englezilor și americanilor în statele-satelit arătau că Moscova dorea să taie orice legătură a acestor „provincii de graniță” cu lumea occidentală. Românii, prin restricțiile și umilințele impuse, arătau că

¹⁰⁰ TNAL, FO 371/88042, RR 1053/16.

¹⁰¹ *Ibidem*, RR 1056/1.

intenționau să facă viața diplomaților intolerabilă. Prin refuzul de a oferi viză sperau că vor reduce numărul membrilor Legației. Prin măsuri brutale, încercau să blocheze orice apropiere dintre oameni și Legație. Trebuia evitat orice acces al diplomaților la informații despre dezvoltarea țării și orice contact cu mediul din afara capitalei. Diplomaților li se limitau acțiunile și erau numiți „fiare fasciste” în presă și propaganda de partid.

În aceste condiții ce poate realiza această misiune? Să fie un post de ascultare, de informare într-un teritoriu care din punct de vedere diplomatic este un *no man's land*, și de a oferi informații critice pentru BBC secția în limba română, care era principala fereastră de informații pentru România¹⁰².

Restricțiunile privind deplasarea diplomaților în teritoriu făceau dificilă obținerea de informații. Pe lângă o serie de surse de încredere care nu se epuizaseră încă, sursa principală era presa, care putea fi citită la fel de ușor și la Londra. Ministrul britanic pleda pentru activitatea diplomatică în teren, acolo unde, în pofida unor incidente minore, exista șansa întâlnirii unor comuniști tineri ori a afla ceva despre viața dificilă din București a câtorva rezidenți britanici sau putea fi întâlnit un oficial comunist care să vorbească despre familia lui și despre istorie. Roberts spunea că Legația va continua să servească intereselor guvernului Majestății Sale, dar funcționarea misiunii diplomatice depindea de reducerea numărului până la un minimum dincolo de care era imposibil de lucrat. Numărul personalului diplomatic era deja redus cu 50%; o altă plecare făcea aproape imposibilă funcționarea Legației, iar românii ar fi putut să blocheze mai departe acordarea de vize pentru diplomații care trebuiau să sosească la post. Dacă românii vor organiza un proces de spionaj care să implice Legația, spunea Roberts, va fi o mare crimă. Totuși, nu existau, în opinia lui, indicii care să arate că România pregătea așa ceva, însă evenimentele ulterioare aveau să-l contrazică. Roberts a cerut ca Foreign Office să ia măsuri care să determine URSS să schimbe atitudinea față de legațiile vestice, nu doar într-o țară anume, ci peste tot în spatele Cortinei de Fier¹⁰³.

Concluzii

Intrarea în vigoare a Tratatului de Pace, în septembrie 1947, a fi trebuit să ducă la o normalizare a relațiilor diplomatice între statele care au fost adversari în cel de-Al Doilea Război Mondial, așa cum era cazul României și Marii Britanii. Londra a sperat ca, după 1945, să-și recapete pozițiile economice pe care le-a avut la gurile Dunării în perioada interbelică, iar Tratatul de Pace era privit ca un instrument care ar fi putut disciplina Guvernul Petru Groza, care și-a încălcat toate promisiunile făcute în februarie 1946. În schimb, românii, după septembrie

¹⁰² TNAL, FO 371/88045, RR 1056/2.

¹⁰³ *Ibidem*.

1947, imediat după depunerea instrumentelor de ratificare la Moscova, au deschis lungul șir al marilor procese politice. Ceea ce s-a sperat a fi o normalizare a două țări care aveau interese economice complementare s-a transformat într-o perioadă de tensiuni și hărțuiri reciproce, marcate de acuze de spionaj și expulzări de diplomați. România dorea să-și arate docilitatea față de URSS și a adoptat o atitudine foarte dură față de misiunile diplomatice ale statelor vestice, încercând să taie orice legătură a acestora cu populația locală. Măsurile arbitrare adoptate de guvernul RPR, precum restricțiile de deplasare, hărțuirile aproape constante, arestările erau menite să facă viața diplomaților britanici tot mai dificilă. Anii 1948-1950 au dus la o tensionare a relațiilor dintre cele două țări, încât diplomații britanici de la București au luat foarte în serios ideea de a închide oficiul diplomatic. Și după 1950 s-au mai înregistrat expulzări reciproce de diplomați și au existat momente tensionate, dar nu s-a mai pus niciodată problema suspendării activității Legației Marii Britanii din România.

Expulsions, Espionage, and Mutual Harassment in the Romanian-British Relations (1948-1950)

(Abstract)

Keywords: Romanian People's Republic, Great Britain, Mihai Macavei, Walter Roberts, Ana Pauker.

Reestablishing diplomatic relations between previous adversaries after World War II was a complex process, especially when those countries gradually found themselves on opposing ideological fronts. Romania and the United Kingdom officially resumed diplomatic relations in the fall of 1947, when the Peace Treaty was enacted. However, this did not lead to a normalization of ties between the two states. On the contrary, the complicated international context, the intensification of conflicts between East and West, and the subordination of Romania's foreign policy to Soviet interests significantly impacted their diplomatic relations. Romania imposed travel restrictions on Western diplomats and demanded the closure of cultural offices and institutions affiliated with Western legations. It frequently displayed a defiant attitude towards diplomats and their families, organized trials involving British diplomats, and attempted to block any contact between the British Legation and the local population. In turn, the United Kingdom greatly reduced its diplomatic presence in Romania. The UK also responded with similar measures in cases of diplomats' expulsions and consistently sought to bring to the attention of the international community the human rights violations in the Romanian People's Republic (RPR). This research explores how the two states, situated in two different ideological blocs, interacted with each other at the beginning of the Cold War.